

Univerzitet u Sarajevu
Filozofski fakultet
Odsjek za anglistiku
Nastavnički smjer

*Uloga i uticaj maternjeg jezika pri učenju i podučavanju
engleskog jezika*

Završni diplomski rad

Mentor: Prof.dr. Merima Osmankadić

Student: Amela Hadžihalilović

Sarajevo, 2019. godine

SAŽETAK

Većina nastavnika stranih jezika smatra da je prilikom podučavanja stranog jezika potrebno u potpunosti izbaciti ili barem smanjiti upotrebu maternjeg jezika učenika koje podučavaju. U suprotnom, imaju osjećaj krivnje iako ni sami ne znaju zašto. Većina njih vjeruje da se strani jezik treba učiti i predavati stranim jezikom, isto kao što se i maternji jezik uči upotrebom maternjeg jezika.

Maternji jezik je dio ljudskog uma – alat kojim se učenici služe i svjesno i nesvjesno, kako bi organizovali jezičke podatke i stranim jezikom se služili najbolje što mogu. Bitno je i naglasiti da maternji jezik predstavlja ne samo jezički medij koji povezuje zajednicu kojoj pripada, već i sistem znakova koji u učenikovom umu rade na procesu izražavanja i razumijevanja.

Želja za proučavanjem uloge i uticaja maternjeg jezika na učenje i podučavanje stranog jezika je oduvijek postojala, iako su učestalija naučna istraživanja počela tek sredinom 20. stoljeća. Maternji jezik je kroz historiju gubio i dobijao na važnosti, a te promjene u stavovima su se ogledale i u promjenama u metodama podučavanja stranih jezika.

Ovaj rad pokušava razumjeti ulogu koju maternji jezik ima na proces učenja i podučavanja engleskog jezika, te stoga obuhvata mnogobrojne studije proučavanja jezika učenika stranog jezika. Sprovedeno je i kratko istraživanje koje ima za cilj otkriti zašto, u kojoj mjeri i na koje jezičke elemente maternji jezik ima najveći uticaj, te prepoznati da li postoje situacije u toku odvijanja nastave u kojima upotreba maternjeg jezika olakšava proces učenja i podučavanja stranog jezika.

Ključne riječi: *uticaj maternjeg jezika, uloga maternjeg jezika, jezički prenos, međujezični uticaj, prvi strani jezik, greške*

SADRŽAJ

Uvod	1
1 Teorijski okvir	3
1.1. Proučavanje jezika učenika stranog jezika	3
1.1.1. Kontrastivna analiza	4
1.1.2 Analiza grešaka	6
1.1.3. Pojam međujezika i međujezični uticaji	7
1.1.4. Jezični transfer	10
1.2. Klasifikacija grešaka	12
1.2.1. Greške u različitim aspektima jezika	15
1.3. Uloga maternjeg jezika pri učenju i podučavanju engleskog jezika	17
2 Istraživanje	23
2.1. Predmet istraživanja	23
2.2. Hipoteze	23
2.3. Cilj istraživanja	23
2.4. Metoda istraživanja i mjerni instrument	24
2.5. Istraživačka pitanja	24
2.6. Ispitanici	24
2.7. Provedba istraživanja	25
2.8. Rezultati istraživanja	25
2.9. Diskusija	33
Zaključak	35
Izvori	37
Dodaci	

UVOD

Proces usvajanja jezika je jedan od najfascinantnijih aspekata ljudskog života, koji je zbog svoje specifičnosti oduvijek bio tema brojnih istraživanja u razvojnoj psihologiji, pedagogiji i lingvistici. Taj fenomen je i zanimljiviji kada dva jezika međusobno djeluju, kao što je to na primjer slučaj sa maternjim i stranim jezikom. Iako je interesovanje za ovaj fenomen postojalo stoljećima, učestalija naučna istraživanja odnosa dva jezika počinju tek sredinom 20. stoljeća. Kroz kontrastivnu analizu, analizu grešaka i istraživanja o međujezičnim uticajima, naučnici su pokušavali objasniti odnos maternjeg jezika i stranog jezika u govornikovom umu. Uloga maternjeg jezika je kroz historiju imala svoje uspone i padove – gdje se u jednom periodu smatrala ključnom za usvajanje stranog jezika, preko proglašavanja njenog uticaja zanemarljivim do prepoznavanja uticaja maternjeg jezika kao važnog faktora prilikom učenja stranog jezika. U prošlosti se taj uticaj u početku smatrao isključivo negativnim faktorom, da bi se kasnije fokus stavljaio i na pozitivni uticaj koji maternji jezik ima na učenje stranog jezika. I ne samo to, došlo je i do promjene u stavu prema greškama, gdje se greške više ne smatraju negativnom pojavom, već se na njih gleda kao na pozitivnog pokazatelja napretka u procesu učenja stranog jezika.

Fascinacija ovim problemom dovela je i predavače stranih jezika širom svijeta pred dilemu o ispravnoj količini upotrebe maternjeg jezika i jezika koji se podučava u učionici.

Veliki broj pedagoga smatra da učenici najbolje uče kada se kreću od jednostavnijih cjelina prema složenijim. Međutim, postavlja se pitanje koliko će učenici biti u mogućnosti razdvojiti jezička pravila iz maternjeg jezika od onih iz jezika koji uče? Kolika će biti zastupljenost grešaka u stranom jeziku i koji broj tih grešaka će nastati kao rezultat uticaja maternjeg jezika?

Iskustvo u radu sa djecom uzrasta od 9 do 15 godina pruža uvid u problematiku međujezika. Svakodnevno se javlja potreba za osmišljanjem i pripremanjem najboljih materijala i aktivnosti za primjenu u nastavi, kako bi se negativni uticaj maternjeg jezika umanjio, a pozitivni pojačao, te kako bi učenici proces učenja stranog jezika doživjeli što jednostavnijim.

Upravo iz tog razloga nastala je i motivacija za istraživanjem ali i pisanjem ovog rada, sa nadom da će isti olakšati nastavnicima proces podučavanja stranog jezika, a učenicima proces učenja, ali i da će dati doprinos budućim istraživanjima.

Početne hipoteze ovog rada su bile da (1) maternji jezik znatno utiče na usvajanje gramatike, vokabulara, izgovora i pravopisa engleskog jezika, da (2) nemogućnost razdvajanja maternjeg jezika od ciljnog jezika znatno utiče na nastanak grešaka, da (3) maternji jezik najviše utiče na one elemente u engleskom jeziku kao prvom stranom jeziku, koji nisu zajednički za ta dva jezika te (4) iako se najveći dio časa treba odvijati na ciljnom jeziku, maternji jezik u nekim elementima podučavanja igra ključnu ulogu.

Cilj istraživanja je bio dokazati da maternji jezik znatno utiče na engleski jezik kao prvi strani jezik i da kao rezultat tog uticaja nastaju brojne greške, naročito u onim elementima koji nisu zajednički za maternji jezik i engleski jezik. Također je cilj bio dokazati da se maternji jezik nipošto ne treba u potpunosti izbaciti iz učionice, jer postoje situacije u nastavnom procesu koje zahtijevaju njegovu upotrebu kako bi se uspješno ispunili ciljevi nastavne jedinice.

Metoda korištena u ovom radu je kvantitativno istraživanje, a mjerni instrument je anketa po Likertovoj skali od tri tačke. Prilikom istraživanja su korištene dvije ankete. Obje ankete su sažete na tri strane i sastavljene od četiri pitanja. Korištene ankete su samostalno dizajnirane, odnosno prilikom izrade pitanja nisu korišteni već postojeći modeli.

1. TEORIJSKI OKVIR

1.1. Proučavanje jezika učenika stranog jezika

Jezik je društvena pojava - nastao je u društvu kao rezultat borbe za preživljavanjem, potrebe za radom, ali i potrebe da ljudi jedni drugima iskažu svoja osjećanja, misli i potrebe. Budući da između jezika i ljudskih misli postoji neosporna veza, usavršavanjem misli dolazi i do usavršavanja samog jezika. Naravno, jezik nije nastao odjednom i na jednom mjestu. Kako se ljudsko društvo mijenjalo kroz vrijeme, tako su se i jezici mijenjali, a kao rezultat toga danas postoje mnoge grupe srodnih jezika. Jezik se još uvijek mijenja, jer je stalno podložan uticajima iz vanjskog svijeta – sredina, nivo obrazovanja i uzrast govornika, ekonomska razvijenost zajednice koja koristi taj jezik, zastarjevanje određenih izraza i uvođenje novih izraza uveliko utiču na jezik i njegov oblik.

Ista situacija je i sa gramatikom – jer, iako nju možemo shvatiti kao skup pravila jednog jezika, ne možemo zanemariti činjenicu da je i ona podložna uticaju vremena i da se kao rezultat toga kroz historiju mijenjalo. Odnosno, iako svaki jezik ima određeni standard kojeg je potrebno pridržavati se, u praksi nerijetko dolazi do odstupanja od tih pravila. Međutim, to ne znači da se gramatika treba zanemariti – naprotiv, nastavnici stranog jezika moraju učenicima predavati pravila po kojima taj jezik funkcioniše.

Svi jezici ovog svijeta se mogu svrstati u dvije kategorije – vitalne, koji su još uvijek u upotrebi i mrtve (poput latinskog), koji se više ne koriste ali su sačuvani u starijim dokumentima. Iako se na prvu može pomisliti da se sve lingvističke grane bave proučavanjem jezika, bitno je naglasiti da postoje i specijalizirane grane lingvistike koje se zanimaju za određene dijelove jezika. Fonetika se, recimo, bavi zvukovima koje ljudi proizvode i kojima žele prenijeti poruku, dok se dijalektologija bavi različitim dijalektima koji se javljaju unutar istog jezika.¹

¹ James, C. *Što je Kontrastivna analiza?* (Prevod iz djela: *Contrastive Analysis*, Longman Group Ltd., 1980.) str. 199

Lingvistička grana koja nas naročito zanima jesu „međujezične studije“ (engl. *interlanguage studies*). Ta disciplina se više interesuje za proces usvajanja drugog ili stranog jezika nego za konačan proizvod.

Bitno je naglasiti da važnost upotrebe maternjeg jezika u procesu učenja i podučavanja stranog jezika nije oduvijek bila jednaka. Rano istraživanje učenja prvog, ali i stranog jezika, bilo je pod snažnim uticajem biheviorističke teorije, koja je jezikom smatrala prvenstveno govor, a pismo posmatrala elementom koji iz njega proizlazi. Bihevioristi su to opravdavali činjenicom da postoje brojna društva koja imaju svoj jezik, ali ne i svoje pismo. Pored toga, bihevioristi su se zalagali za ideju da je učenje uglavnom pitanje sticanja skupa novih jezičkih navika, a na greške se gledalo kao na rezultat kontinuiranog primjenjivanja postojećih navika maternjeg jezika na novi jezik koji se uči. Drugim riječima, generalna ideja biheviorizma bila je ta da je učenje skup navika koji nastaju učestalim ponavljanjem određenih obrazaca.

Budući da su bihevioristi imali veliki uticaj u svijetu nauke, sve teorije učenja i podučavanja stranog jezika koje su nastajale bile su pod velikim uticajem njihove ideje. Tek sa pojavom kontrastivne analize (koja je također bila pod velikim uticajem biheviorizma) dolazi do sistemskog proučavanja uticaja koji maternji jezik ima na proces učenja i podučavanja stranog jezika.

1.1.1. Kontrastivna analiza

Kontrastivna analiza je dio međujezičnih studija, a njen cilj je poređenjem dva ili više jezika uočiti sličnosti i različitosti između ta dva jezika. „Ako se radi o zajednici u kojoj se govore dva jezika, tada je riječ o društvenoj dvojezičnosti; ako proučavamo osobu koja govori dva jezika, riječ je o individualnoj dvojezičnosti: kontrastivna analiza se bavi drugom kategorijom. Dvojezičnost se odnosi na posjedovanje znanja o dva jezika neovisno radi li se o pojedincu ili zajednici, dok kontrastivnu analizu zanima prelaz sa jednojezičnosti na dvojezičnost, odnosno proces bilingualizacije.“²

² James, C. *Što je Kontrastivna analiza?* (Prevod iz djela: *Contrastive Analysis*, Longman Group Ltd., 1980.) str. 204

Kontrastivna analiza imala je za cilj uporediti sve jezičke razine maternjeg jezika i ciljnog jezika kako bi se ustanovile sličnosti i različitosti, odnosno kako bi se prepoznali elementi koji se trebaju ili ne trebaju učiti prilikom učenja stranog jezika. Drugim riječima, kontrastivna analiza smatra da će se oni elementi stranog jezika koji su slični elementima maternjeg jezika lakše naučiti jer će funkcionisati u stranom jeziku. Odnosno, greške su se smatrale rezultatom razlika između maternjeg jezika i stranog jezika – što je veća razlika, to će i broj grešaka biti veći. Kontrastivna analiza u fokus stavlja negativni uticaj koji maternji jezik ima na proces učenja stranog jezika, dok se pozitivnom uticaju ne pridaje pažnja.

Pored toga, kontrastivna analiza je poređenjem dva jezika pokušavala predvidjeti greške koje će nastati u procesu učenja stranog jezika. Međutim, nedostatak ovog viđenja ogledao se u tome što su zanemarene greške koje nije moguće predvidjeti ili objasniti na ovaj način.³ I ne samo to, kontrastivna analiza je predviđala i greške koje ne moraju nužno nastati. Odlin kao primjer daje dva glagola koja na španskom jeziku odgovaraju različitim značenjima engleskog glagola „know” - „conocer” i „saber”, koji engleskim govornicima koji uče španski jezik stvaraju velike poteškoće, dok španskim govornicima nije teško asociirati ove dvije riječi sa odgovarajućim engleskim oblikom. Osim toga, kontrastivna analiza španskog i engleskog jezika ne ukazuje na činjenicu da španski govornici prilikom učenja engleskog jezika izostavljaju neke oblike glagola *biti*, koji postoje i u španskom jeziku.⁴

S vremenom se došlo do zaključka da učenici intuitivno znaju koje elemente jezika mogu prenositi u jezik koji uče, a koje ne. Tako na primjer, većina smatra da se idiomatski i metaforični izrazi iz maternjeg jezika, ne mogu doslovno prevesti u jezik koji se uči.⁵

I ne samo to – veliki broj nastalih grešaka u početnim fazama učenja je jako sličan greškama koje prave djeca prilikom usvajanja maternjeg jezika.

Dodatni problem kontrastivne analize ogledao se u činjenici da je ona bila usko vezana za biheviorističku teoriju koja se zalagala za ideju da je učenje uglavnom pitanje sticanja skupa novih jezičnih navika, a na greške se gledalo kao na rezultat konstantnog

³ Corder, S.P. 1981. *Error Analysis and Interlanguage*, Oxford University Press, strana 2

⁴ Odlin, T. 1989. *Language Transfer: Cross-Linguistic Influence in Language Learning*, Cambridge University Press, strana 17

⁵ Lightbown, P.M., Spada, N. 2006. *How languages are learned*, Oxford University Press, strana 79

primjenjivanja postojećih navika iz maternjeg jezika na novi jezik koji se uči. Drugim riječima, generalna ideja bihevizma bila je ta da je učenje skup navika koje nastaju učestalim ponavljanjem obrazaca. Učenicima bi se, recimo, postavilo pitanje, a nastavnik bi im rekao da li je odgovor koji su ponudili tačan ili netačan. Nastavnici bi ohrabivali učenike da upotrebljavaju samo ispravne oblike, a ako bi oni ipak pogriješili, nastavnik bi ih odmah ispravio. Tako bi se smanjila mogućnost pravljenja grešaka, jer učenici ne bi imali ni priliku da se nauče navici korištenja netačnih oblika.⁶ Međutim, pokazalo se da djeca jezik ne usvajaju pasivno, oponašanjem, već da se jezik stvara aktivno, na temelju uticaja kojima su učenici izloženi.

1.1.2 Analiza grešaka

Kao rezultat zapažanja da se veliki broj grešaka ne može objasniti kontrastivnom analizom, jedan broj istraživača su sedamdesetih godina započeli novi pristup analiziranja učeničkih grešaka. Ovaj pristup, kojeg su nazvali analiza grešaka, sačinjavali su detaljni opisi i analiza vrsta grešaka koje učenici stranog jezika prave.⁷ Analiza grešaka nije imala za cilj predvidjeti greške koje nastaju prilikom učenja stranog jezika, već je težila ka tome da otkrije i opiše različite vrste grešaka kako bi se ustanovilo na koji način učenici uče strani jezik.

Analiza grešaka temeljila se na hipotezi da jezik učenika stranog jezika predstavlja zaseban sistem koji je se temelji na pravilima i koji je predvidljiv.⁸ Odnosno, ključna razlika između kontrastivne analize i analize grešaka postaje ta da se kontrastivna analiza bavila poređenjem grešaka u maternjem jeziku sa ciljnim jezikom, dok se analiza grešaka bavila poređenjem grešaka u stranom jeziku (učenikovog međujezika) sa učenikovim maternjim jezikom.

Karakteristično je za analizu grešaka da je ona uvela novi pogled na greške. Greške se više ne smatraju nečim negativnim što je nužno iskorijeniti, već se na njih gleda kao na

⁶ Lennon, P., *Contrastive Analysis, Error Analysis, Interlanguage*, strane 1,2

⁷ Lightbown, P.M., Spada, N. 2006. *How languages are learned*, Oxford University Press, strana 79

⁸ Lightbown, P.M., Spada, N. 2006. *How languages are learned*, Oxford University Press, strana 79

pozitivan alat i pokazatelj učenikovog napretka u procesu učenja stranog jezika. One predstavljaju učenikovo nastojanje da savlada strani jezik, a ne njegovo neznanje.

Međutim, glavni nedostatak analize grešaka ogledao se u tome što ona često ne prepoznaje porijeklo grešaka, odnosno ne može odrediti da li se uzrok za određenu grešku krije u maternjem ili ipak ciljnom jeziku.

Dodatni nedostatak analize grešaka ogledao se u tome što se ona previše fokusirala na greške – odnosno, vodila se idejom da greške ukazuju na poteškoće u procesu učenja stranog jezika. Međutim, iako je tačno da veliki broj grešaka ukazuje na to da je određena jezična struktura teška za savladati, nepostojanje velikog broja grešaka ne mora nužno značiti da je neka jezička struktura jednostavna za savladati. Moguće je da učenik jednostavno izbjegava elemente stranog jezika koje mu je teško savladati i da se umjesto njih koristi sinonimima ili parafraziranjem. Pored toga, učenici često imaju običaj da se u procesu učenja koriste strukturama koje su slične njihovom maternjem jeziku, iako u ciljnom jeziku možda postoje i druge strukture za iskazivanje traženog značenja koje bi mogli upotrijebiti.

Ipak, pored svih nedostataka važno je naglasiti da je analiza grešaka doprinijela procesu analiziranja grešaka u kontekstu ciljnog jezika i samim time oblikovanju pojma međujezika.

1.1.3. Pojam međujezika i međujezični uticaji

Selinker uvodi pojam međujezika kao psihološke strukture koja se budi u mozgu pojedinca prilikom učenja jezika koji njemu nije maternji, odnosno pri svakom pokušaju pojedinca da proizvede rečenicu na stranom jeziku koji uči. Pri tome je potrebno usredotočiti pažnju na iskaze koje učenik proizvodi kada pokušava proizvesti rečenice na stranom jeziku koji uči. Pri tome se primjećuje da učenik nikada ne proizvodi iskaze koji su identični onima koje bi proizveo izvorni govornik na tom istom jeziku. To upućuje na postojanje odvojenog jezičkog sistema, međujezika, koji kontrolira proizvodnju tih iskaza na željenom ciljnom jeziku. Odnosno, analizom učenikovog međujezika dolazi se do zaključka da on ima ne

samo karakteristike prethodno naučenih jezika, već i jezika koji se uči, ali i karakteristike koje su zajedničke i koje su prisutne u svim međujezičnim sistemima.⁹

Neke od glavnih osobina međujezika su te da je on sistematičan (njegovom analizom se u određenom dijelu procesa učenja stranog jezika može prepoznati učenikov unutrašnji gramatički sistem), ograničen u obliku i funkciji (učenici stranog jezika se pri komuniciranju koriste jednostavnijim gramatičkim oblicima stranog jezika koji uče, nego što bi to bio slučaj da se koriste maternjim jezikom), dinamičan i podložan stalnim izmjenama. Pojavu međujezika prati i stvaranje međujezičnog prostora, koji se treba iskoristiti da učenje postane što učinkovitije, kako ne bi postao mjesto izvora stalnih grešaka.

Selinker je odredio pet središnjih procesa na osnovu kojih se ciljani jezik razlikuje od načina na koji se usvaja prvi jezik:¹⁰

- Jezični transfer
- Transfer podučavanja
- Strategije učenja stranog jezika
- Strategije komunikacije u drugom stranom jeziku
- Pretjerana generalizacija pravila drugog stranog jezika

Jezični transfer se može objasniti kao uticaj koji nastaje kao rezultat sličnosti i različitosti između maternjeg jezika i jezika koji se uči.

Pod *transferom podučavanja* Selinker podrazumijeva uticaje neispravnog podučavanja jezika. Jer, dok su rezultati podučavanja stranog jezika najčešće itekako korisni, podučavanje nekada ipak može uticati na nastanak grešaka do kojih inače ne bi došlo. Tako na primjer, princip podučavanja pitanje-odgovor može dovesti do nastanka sljedeće greške:¹¹

Nastavnik: Am I your teacher?

⁹ Lightbown, P.M., Spada, N. 2006. *How languages are learned*, Oxford University Press, strana 80

¹⁰ Lennon, P., *Contrastive Analysis, Error Analysis, Interlanguage*, strane 6,7

¹¹ Odlin, T. 1989. *Language Transfer: Cross-Linguistic Influence in Language Learning*, Cambridge University Press, strana 18

Učenik: Yes, I am your teacher.

Strategije učenja stranog jezika uključuju različite pokušaje pojednostavljivanja procesa učenja jezika kojim učenik pokušava ovladati. Kako bi izbjegli preopterećenje, učenici nekada isključuju pojedine elemente jezika koji uče i koriste one elemente koje smatraju najosnovnijim.¹² Primjer pojednostavljivanja je primjetan kod učenika koji se uvijek koriste prostim sadašnjim vremenom kada govore o prošlosti, kod učenika koji uvijek koriste osnovni oblik glagola bez dodavanja potrebnih gramatičkih nastavaka i slično.

Strategije komunikacije u stranom jeziku podrazumijevaju situacije u kojima učenici stranog jezika fokus stavljaju na poruku i misao koju žele prenijeti, zanemarujući pri tome pravila stranog jezika. Komunikacijske strategije su jako širok pojam, ali površno se mogu objasniti kao strategije kojima se učenik stranog jezika koristi kako bi prenio poruku, u situacijama u kojima nailazi na poteškoće u komunikaciji. To uključuje parafraziranje, izbjegavanje određenih riječi i slično.

Pretjerana generalizacija pravila drugog stranog jezika podrazumijeva pretjerano primjenjivanje pravila u kontekstu kojem one ne pripadaju. Kao primjer se može uzeti dodavanje nastavka *-ed* kako na pravilne tako i na nepravilne glagole, kako bi se opisala prošlost.

Selinker tvrdi da svaki od ovih pet procesa u velikoj mjeri utiče na strukturu međujezika, tako što nameće fosilizirani materijal na površinske međujezične iskaze. Pod tim fosiliziranim materijalima podrazumijeva lingvističke elemente, pravila i podsisteme učenikovog maternjeg jezika koje će on i dalje primjenjivati prilikom korištenja stranog jezika, bez obzira na stadij stranog jezika do kojeg je učenik došao. Odnosno, budući da je jedna od karakteristika međujezika njegova promjenjivost, učenik se pod određenim okolnostima (kao što su stres, umor, strah i slično) može vratiti na početne stadije međujezika, a Selinker smatra da međujezik prestaje funkcionisati tek kada učenik dostigne stadij izvornog govornika jezika koji uči.¹³

¹² Lennon, P., *Contrastive Analysis, Error Analysis, Interlanguage*, strane 6,7

¹³ Lennon, P., *Contrastive Analysis, Error Analysis, Interlanguage*, strane 6,7

Na osnovu brojnih istraživanja o dvojezičnosti, pred sami kraj dvadesetog stoljeća se dolazi do saznanja da višejezičnost ne znači poznavanje dva ili više jezika zasebno, već da svi ti jezici čine jedinstveni jezični sistem. Cook je to opisao kao *multicompetence*, odnosno kao višestruku jezičnu strukturu. On smatra da se povezanost između jezika mijenja u zavisnosti od nivoa poznavanja jezika govornika, a da na nju može uticati i sličnost tih jezika. Pri tome naglašava da će se ta povezanost razlikovati od govornika do govornika, odnosno da ona zavisi od svakog govornika individualno.

1.1.4. Jezični transfer

Na osnovu prethodno napisanog, možemo zaključiti da se kontrastivna analiza bavila poređenjem grešaka u maternjem jeziku sa ciljnim jezikom, analiza grešaka poređenjem grešaka u stranom jeziku (učenikovog međujezika) sa učenikovim maternjim jezikom, a međujezične studije pojavom međujezika samog za sebe. Ono što je zajedničko za sve tri studije jeste uzimanje u obzir postojanja transfera.

Odlin (1989) je transfer objasnio kao uticaj koji nastaje kao rezultat sličnosti i razlika između maternjeg jezika i jezika koji se uči.

Brojni su faktori koji utiču na stvaranje jezičnog transfera, a Ringbom (1987) je istakao sedam ključnih:

1. *Stepen učenja* – Ringbom smatra da je uticaj maternjeg jezika najvažniji u početnim fazama učenja stranog jezika, jer se učenik nema na šta drugo osloniti osim na maternji jezik.

2. *Individualne osobine učenika* – učenici će se međusobno razlikovati po tome koliko uspješno tumače jezične signale.

3. *Individualni stilovi/načini učenja* – učenici koji su više zainteresovani za određeni jezik, bit će kreativniji pri odabiru stilova i metoda učenja.

4. *Učenikovo poznavanje drugih jezika* – u učenikovom međujeziku sadržana su pravila i drugih jezika kojima on vlada, a ne samo maternji jezik i jezik koji on uči.

5. *Uzrast učenika i način učenja* – Ringbom smatra da se odrasli više oslanjaju na prvi jezik u odnosu na djecu.

6. *Vrsta iskaza* - Traženi iskazi (eng. *elicited utterances*) izazivaju veći stepen prenosa u odnosu na spontani govor.

7. *Razina jezičke analize* – količina jezičkog prenosa zavisi od jezične razine koja se analizira.

Transfer se površno može klasificirati na pozitivni i negativni, pri čemu se pod pozitivnim transferom podrazumijeva prenos vještina ili karakteristika iz maternjeg jezika koji olakšavaju učenje stranog jezika, a pod negativnim prenos vještina ili karakteristika iz maternjeg jezika koji taj isti proces otežavaju. Odnosno, kada su elementi jezika zajednički u maternjem jeziku i ciljnom jeziku, učenici te elemente i predznanje o njima primjenjuju prilikom učenja i time dolazi do nastanka pozitivnog transfera. Kada su elementi jezika maternjeg jezika drugačiji od onih u jeziku koji se uči, a učenik ih počne primjenjivati prilikom učenja stranog jezika, dolazi do stvaranja negativnog transfera. Međutim, bitno je naglasiti da se pod transferom ne treba uvijek nužno podrazumijevati uticaj maternjeg jezika. Kod učenika koji već govore dva ili više stranih jezika, znanje tih jezika može uticati na proces učenja trećeg ili četvrtog jezika

Do uticaja dolazi iz učenikove svjesne ili nesvjesne procjene da je nešto u njegovom maternjem jeziku (najčešće maternjem), slično nečemu u jeziku koji on uči. Međutim, bitno je naglasiti da međujezični uticaj nije uvijek vidljiv, već može biti i prikriven. Pod prikrivenim međujezičnim uticajem podrazumijevamo situacije u kojima učenici procedure iz prvog jezika upotrebljavaju kako bi popunili praznine u stranom jeziku. Vidljivi međujezični uticaj može biti i pozitivan i negativan, dok je prikriveni međujezični uticaj uvijek negativan, jer učenik nije uspio prepoznati i primijeniti sličnosti između dva jezika.

Sličnost, s druge strane, može biti objektivna i subjektivna. Objektivna sličnost jeste zapravo stvarna sličnost između dva jezika, dok je subjektivna sličnost ona sličnost za koju učenik stranog jezika vjeruje da postoji između dva jezika. Ove sličnosti učeniku ostavljaju više vremena za učenje onih aspekata jezika koje se razlikuju od njegovog maternjeg. Do najvećeg međujezičnog uticaja dolazi upravo zbog subjektivne sličnosti, jer učenici prilikom učenja stranog jezika odmah u početku pokušavaju pronaći sličnosti između maternjeg jezika i jezika koji uče. Ali naravno, i to ima nekada svoje nedostatke, jer može

dovesti do situacije gdje učenik u procesu učenja izbjegava strukture koje smatra teškim u poređenju sa svojim maternjim jezikom.

Brojni lingvisti su istakli važnost učenikove percepcije o udaljenosti između dva jezika, jer učenik je taj koji odlučuje koje elemente iz maternjeg jezika može prenijeti. Te odluke učenik donosi na osnovu zaključka o tome da li su ti elementi jezično neutralni ili jezično specifični. Jezično neutralnim elementima smatraju se svi elementi jezika, poput određenih pravila i struktura, koje učenik smatra zajedničkim za sve jezike, dok se jezično specifičnim smatraju oni elementi na koje učenik gleda kao specifične za svoj maternji jezik. U jezično specifične elemente spadaju kolokacije i idiomi. Već smo prethodno, u poglavlju o kontrastivnoj analizi, spomenuli da su učenici najčešće svjesni toga da se elementi poput idioma ne mogu doslovno prevoditi.

Postojanje transfera nije samo interesantno iz aspekta otkrivanja sličnosti i različitosti između dva jezika, već i zato što negativni transfer dovodi do formiranja velikog broja grešaka prilikom učenja stranog jezika.

1.2. Klasifikacija grešaka

Greške se mogu definisati kao iskrivljeni oblik jezika koji je inače neprihvatljiv za govornike standardne verzije jezika zbog odstupanja od prihvaćenih normi.

Prije nego što je greške u učenikovom govoru moguće klasificirati, potrebno je uzeti uzorak učenikovog govora. Prilikom uzimanja uzorka potrebno je u obzir uzeti brojne faktore poput učenikovog uzrasta, stepen sposobnosti učenika (da li je učenik početnik u učenju stranog jezika ili napredni korisnik), medij (usmeno ili pisano izražavanje), žanr (razgovor, esej itd.), te učenikov maternji jezik. Metoda prikupljanja uzoraka može biti spontana i tražena, ali se ipak smatra da su traženi uzorci vjerodostojniji, jer prilikom spontanog govora učenici najčešće ne proizvedu dovoljno materijala za analiziranje. Brojni lingvisti smatraju da je upravo uzorak najbolji pokazatelj učenikovog ovladavanja stranim jezikom, čak i vjerodostojniji od gramatičkih testova, jer se samo kroz učenikovu upotrebu jezika može istinski ispitati koliko je on savladao strani jezik. Pri tome se naglasak stavlja na

oponašanje stvarnih situacija (poput razgovora sa prijateljem) u kojima bi se kod učenika pojavila potreba za komunikacijom.

Opisivanje grešaka je jako zahtjevan proces koji podrazumijeva poređenje učenikovih iskaza sa ispravnim iskazom ciljnog jezika. Istraživači u polju primijenjene lingvistike razlikuju dvije vrste grešaka: greške u izvedbi i greške u kompetenciji. Greškama u izvedbi se smatraju one greške koje nastaju kada su učenici u žurbi ili kada su umorni. S obzirom na to da ovu vrstu grešaka učenik uz malo napora može nadvladati, one najčešće nisu ozbiljne. S druge strane, greške u kompetenciji su ozbiljne jer predstavljaju odraz neispravnog učenja.¹⁴ Pored toga, za razliku od grešaka u kompetenciji, učenici su svjesni grešaka u izvedbi i samostalno ih mogu ispraviti.

Važno je napomenuti da je bitno razlikovati očite i prikrivene greške. Prikrivenim greškama se smatraju oni iskazi koji su površinski tačni, ali detaljnijom analizom ipak ne odgovaraju kontekstu. Vrlo često se čak i desi da površinski tačne iskaze učenici naprave sasvim slučajno.

Generalno se može govoriti o dva izvora nastanka grešaka. Prve greške nastaju kao rezultat uticaja maternjeg jezika i nazivaju se *interlingualne greške*, odnosno greške koje nastaju kao rezultat negativnog transfera. Drugu grupu grešaka predstavljaju *intralingualne* i razvojne greške koje obuhvataju sljedeće:¹⁵

- *Simplifikacija (pojednostavljenje)* – učenici stranog jezika se odlučuju za korištenje jednostavnijih, umjesto za korištenje kompleksnijih oblika. Na primjer, kada izostavljaju cijele dijelove rečenice, koriste isti glagolski oblik bez obzira na lice i slično.
- *Pretjerana generalizacija* – učenici pretjerano koriste gramatička pravila, čak i u kontekstu u kojem ta pravila ne odgovaraju.
- *Hiperkorekcija* – nastavnici upornim ispravljanjem učenika, dovode do pojave gdje učenici počinju praviti greške u inače ispravnim oblicima. Sa hiperkorekcijom su

¹⁴ Touchie, H. Y., 1968, *Second Language Learning Errors Their Types, Causes and Treatment*, JALT Journal, Volume 8, strana 76

¹⁵ Touchie, H. Y., 1968, *Second Language Learning Errors Their Types, Causes and Treatment*, JALT Journal, Volume 8, strana 78,79

usko povezane i greške koje nastaju kao rezultat nastavnikovog pogrešnog podučavanja, neadekvatnih materijala, ili rasporeda prezentiranja gradiva prilikom predavanja.

- *Fosilizacija* – učenik primjenjuje lingvističke elemente, pravila i podsisteme iz svog maternjeg jezika prilikom korištenja jezika koji uči
- *Izbjegavanje* – učenik izbjegava elemente stranog jezika koje mu je teško savladati i umjesto njih se koristi sinonimima ili parafraziranjem.
- *Neadekvatno učenje* – učenici su nedovoljno upoznati sa jezičkim pravilima. Na primjer, ne dodaju nastavak na treće lice jednine (eng. *He want* umjesto *He wants*).
- *Hipoteza pogrešnih koncepata* – veliki broj učeničkih grešaka nastaje kao rezultat pogrešnih hipoteza o jeziku koji uče. Na primjer, neki učenici smatraju da je *is* (engl. glagol *biti* – treće lice jednine) oznaka za sadašnje vrijeme.

Krajem pedesetih i šezdesetih godina se fokus preusmjerava sa intralingualnih na interlingualne greške. Uriel Weinrach (1953) je u svojoj knjizi *Jezici u kontaktu*, fokus stavio ne na učenje jezika u učionici, već na međusobni uticaj koji razni jezici imaju kada dođu u kontakt jedni sa drugima. Odnosno, fokus je stavio na jezičku interferenciju, gdje jači jezik najčešće utiče na slabiji. Weinrachov doprinos se ogleda u tome što je on uspio ponuditi psihološko i psiholingvističko objašnjenje za jezičku interferenciju. Smatrao je da će bilo koji govornik dva jezika identifikovati zvukove, riječi, strukture i značenja iz jednog jezika sa odgovarajućim elementima u drugom jeziku, odnosno da će doći do nastanka međujezične identifikacije. Mnogi govornici dva različita jezika raspolazu jezičkim reportoarom koji je obimniji od reportoara bilo kojeg jezika pojedinačno, ali je opet manje obiman od sume dva reportoara zbog procesa međujezične identifikacije koji zamjenjuje dva različita oblika ili značenja iz dva jezika, sa jednim oblikom ili značenjem koji koristi za oba jezika. Ovi složeni dvojezičari se, po Weinreichu, razlikuju od koordiniranih dvojezičara, po tome što imaju najmanje dva kompletna jezika odvojeno pohranjena u mozgu, bez bilo kakvog unakrsnog jezičkog uticaja.¹⁶

¹⁶ Lennon, P., *Contrastive Analysis, Error Analysis, Interlanguage*, strana 2

1.2.1. Greške u različitim aspektima jezika

Uticaj maternjeg jezika na ciljni jezik primjetan je u brojnim aspektima jezika. Tako će, na primjer, u fonološkom smislu, učenik prilikom govorenja stranog jezika proizvoditi zvukove koji su tipični za njegov maternji jezik.

Pored toga, brojna istraživanja su pokazala da, pored uticaja maternjeg jezika na jezik koji se uči, postoji i velika sličnost u redoslijedu usvajanja stranog jezika i maternjeg jezika. Tako na primjer, slično kao i jako mala djeca, učenici engleskog jezika u početnim fazama učenja jezika, o prošlosti govore po onom redoslijedu po kojem su se radnje i dogodile, ponekad dodajući vremensku oznaku kojom bi pokušali naglasiti da je riječ o radnji iz prošlosti. Kasnije bi ubacili neki gramatički morfem kojim bi pokušali obilježiti glagol, ali najčešće to ne bi bio morfem kojim bi se služio maternji govornik ciljnog jezika. Nepravilne glagole bi najčešće naučili prije pravilnih glagola, a kasnije pravilo dodavanja nastavka *-ed* na pravilne glagole primjenjivali i prilikom upotrebe nepravilnih glagola. Međutim, veoma često se dešava i da učenici u naprednom stadiju učenja jezika označavaju glagolsko vrijeme, lice ili broj istovremeno na pomoćnom i glavnom glagolu (npr. *He didn't went there*).¹⁷

Generalno, kada je riječ o gramatici, uticaj nije primjetan samo u formiranju rečenica u prošlosti, već i u redoslijedu riječi u rečenici, modalnim i pomoćnim glagolima, aktivu i pasivu, ličnim i prisvojnim zamjenicama, ali i članovima.

Uticaj maternjeg jezika je primjetan i u polju fonetike, odnosno u načinu na koji učenici izgovaraju riječi stranog jezika. Na primjer, ljudi iz Sjeverne Indije „SH" izgovaraju kao „IS", dok „S" izgovaraju kao „J", Tako da bi oni riječ *position* izgovorili kao *bojision*.¹⁸

Generalno se smatra da, što je veća razlika između maternjeg jezika učenika i njegovog ciljnog jezika, to će na veće poteškoće učenik prilikom učenja nailaziti. Poteškoće su primjetne i u slučajevima kada je učenikov maternji jezik fonetski (poštuje pravilo da se piše onako kako se i izgovara), a ciljni jezik nefonetski.

¹⁷ Lightbown, P.M., Spada, N. 2006. *How languages are learned*, Oxford University Press, strana 86

¹⁸ M.Sriprabha, 2015. *A Study On Mother Tongue Influence in English Communication*, strana 297

Uticaj je vidljiv i prilikom učenja vokabulara stranog jezika. Već smo spomenuli da učenici stranog jezika prilikom učenja zamjenjuju dva različita oblika ili značenja iz dva jezika, sa jednim oblikom ili značenjem koji koriste za oba jezika.

Učenici generalno lakše uče riječi koje su slične njihovom maternjem jeziku, te riječi kojima su češće izloženi. Problem nastaje kod riječi čije se značenje ne može zaključiti iz konteksta. Međutim, i riječi koje su slične učenikovom maternjem jeziku ponekad mogu dovesti do poteškoća u procesu učenja. Takve riječi nazivaju se *lažni srodnici* (engl. *false cognates*), a predstavljaju riječi iz dva ili više jezika koje se slično ili čak isto pišu ili izgovaraju, a imaju različito značenje. One mogu biti različitog ili čak istog porijekla, a da su se vremenom razvile u različitim pravcima. Tako bi, na primjer, učenici sa španskog govornog područja mogli zaključiti da engleska riječ *altered* (modificirano) znači isto što i španska riječ *alterado* (ljut, uznemiren), jer na prvi pogled riječi izgledaju jako slično i sadrže isti korijen riječi. Učenici čiji je maternji jezik bosanski jezik bi mogli pomisliti da engleska riječ *eventually* (krajnji, na kraju) znači eventualno. Napredniji učenici bi iz konteksta možda i mogli zaključiti da su u pitanju dvije riječi potpuno različitih značenja, ali učenici u početnom stadiju učenja ili učenici koji riječ pronalaze izolovanu ili van konteksta, bi vjerovatno pomislili da su u pitanju riječi istog značenja. Pored lažnih srodnika, učenicima engleskog jezika problem predstavljaju i homofoni (poput *sea* – more i *see* – vidjeti), te riječi koje imaju dvije ili više gramatičkih funkcija.

Bitno je naglasiti da nastavnici stranih jezika ne trebaju očekivati od svojih učenika da će oni uvijek biti u stanju prepoznati takve riječi, već ih trebaju voditi kroz cijeli proces učenja. Pri tome čitanje igra veliku ulogu, a smatra se da će učenici koji poznaju veliki broj riječi, uspjeti iz konteksta zaključiti značenje određene riječi – odnosno, neće biti zavarani značenjem lažnih srodnika. Međutim, upotreba rječnika prilikom učenja stranog jezika je ipak znatno pouzdaniji alat od oslanjanja na kontekst, jer upotrebom rječnika i učenici na slabijem nivou poznavanja jezika mogu doći do odgovora koji traže. Pored toga su i rezultati istraživanja Bogaards (1998) pokazali da je učenicima lakše identificirati i izdvojiti ispravnu definiciju i značenje nepoznate riječi u rječniku nego tačno pogoditi

značenje riječi iz konteksta.¹⁹ Ipak, bitno je naglasiti da se u svijetu vodi debata u vezi upotrebe jednojezičnih rječnika, jer oni često učenike dovode u situaciju gdje oni moraju pretpostavljati i predviđati značenje riječi, često dovodeći do dodatne zbunjenosti. Dvojezični rječnici, s druge strane, učenicima nude sigurne i konkretne odgovore.

Potrebno je naglasiti da nastavnici ne mogu i ne trebaju ispravljati sve greške koje njihovi učenici naprave u procesu učenja vokabulara ili jezika generalno. Konstantno ispravljanje ne samo da ometa proces učenja jezika, već utiče i na samopouzdanje (naročito stidnih) učenika. Tako recimo trebaju ispravljati učestale greške, greške koje utiču na razumljivost, greške koje su vezane za neku pedagošku jedinicu koja se trenutno obrađuje (npr. *present simple tense*), te greške koje su karakteristične za većinu učenika u grupi.

Prilikom rada trebaju obratiti pažnju i na sociolingvistički faktor učenja i voditi računa o tome da su učenici koji možda dolaze iz nižih društvenih slojeva svjesni i veoma osjetljivi zbog činjenice da je njihov jezik znatno neformalniji od jezika učenika koji dolaze iz viših socioekonomskih klasa.

Sve u svemu, pravljenje grešaka prilikom učenja stranog jezika je sasvim prirodna i neizbježna pojava koja je zajednička za sve učenike stranih jezika. Važno je naglasiti da učenici na svoje greške ne trebaju gledati kao na nešto negativno i vrijedno srama, jer su upravo greške važan pokazatelj njihovog napretka u procesu učenja stranog jezika. Nastavnici stranog jezika analizom učeničkih grešaka mogu utvrditi koje elemente jezika učenici nisu dovoljno dobro savladali, te mogu na osnovu tih rezultata odrediti najbolji pristup za daljnje podučavanje kako bi proces učenja bio što uspješniji.

1.3. Uloga maternjeg jezika pri učenju i podučavanju engleskog jezika

Zbog velikog uticaja koji maternji jezik ima na učenje i podučavanje engleskog jezika, pedagozi širom svijeta su se dugo nalazili pred dilemom o ispravnoj količini upotrebe maternjeg jezika u nastavi. Mnogi su se zalagali za podučavanje stranog jezika na maternjem jeziku učenika, navodeći da maternji jezik predstavlja ne samo jezički medij

¹⁹ Ahangari, S., Dogolsara S., A., 2015. *Comparing the Effect of Using Monolingual versus Bilingual Dictionary on Iranian Intermediate EFL Learners' Vocabulary Learning*, strana 142

koji povezuje zajednicu kojoj pripada, već i sistem znakova koji u učenikovom umu rade na procesu izražavanja i razumijevanja.

Veliki broj pedagoga odbija ovu metodu zalažući se za isključivo korištenje ciljnog jezika, dok se drugi zalažu za kombinaciju maternjeg i ciljnog jezika u nastavi. Ove dileme ne predstavljaju ništa novo, jer su se kroz historiju oduvijek vodile debate o najboljoj metodi i količini upotrebe maternjeg jezika prilikom podučavanja stranog jezika.

Tako se, recimo, u 19. stoljeću najviše pažnje pridavalo učenju gramatičkih pravila jezika umjesto usmenom izražavanju, a učenici bi sate provodili prevodeći. Ovaj pristup, bolje poznat kao gramatičko-prevodilačka metoda, kasnije je preimenovan u klasičnu metodu podučavanja, jer su se njom podučavali klasični jezici poput grčkog i latinskog.

Uloga maternjeg jezika u ovoj metodi igrala je ključnu ulogu, jer se u nastavi koristio isključivo maternji jezik učenika, a okarakterisana je sljedećim načinom podučavanja.

- Učenici se uče kako prevoditi sa jednog jezika na drugi
- Gramatika se podučava deduktivnom metodom – kroz teorije
- Velika pažnja se posvećuje čitanju i pisanju
- Upute se daju na maternjem jeziku učenika
- Učenici napamet uče ekvivalente za maternji jezik na ciljnom jeziku

Međutim, s vremenom su se brojni predavači počeli protiviti ovoj metodi, jer su zaključili da na ovaj način učenici nikada neće aktivno koristiti ciljni jezik. Drugi nedostatak ove metode ogledao se u činjenici da ona nije odgovarala učenicima manjeg uzrasta.

Počelo se postavljati pitanje da li postoji neki univerzalni pristup koji bi odgovarao učenicima svih uzrasta, ili je potrebno kreirati individualni pristup podučavanja jezika. McLaughling (2012) za primjer daje autora Gouina koji je ohrabrivao učitelje da se u učionici koriste dramatiziranim vježbama koje se temelje na stvarnim situacijama. Jer za njega su ključne aktivnosti učenja jezika predstavljale mimika, asocijacija i memorizacija.²⁰

²⁰McLaughling, B., 2012., *Second-Language Acquisition in Childhood: Volume 2. School-Age Children*, strana 5

Dilema se nastavila i u 20. stoljeću, koje je okarakterisano postojanjem četiri zasebne metode podučavanja:

1. *Gramatičko-prevodilačka metoda podučavanja* - u fokus stavlja gramatička pravila. Ova metoda vodi se idejom da su gramatika i prevod najvažniji elementi u procesu učenja stranog jezika i da onaj ko vlada gramatikom u konačnici vlada i stranim jezikom. Jezik se uči povezivanjem pravila specifičnih za taj jezik, a ciljni jezik ne dolazi do izražaja.

2. *Direktna metoda podučavanja* - temelji se na ideji da se strani jezik usvaja na isti način kao i maternji jezik. Gramatika se svodi na najnužnije i fokus se prebacuje na ciljni jezik, a riječi i njihovo značenje se uče jednojezično i primjenjuju u praksi. Cilj ove metode jeste stvoriti osjećaj za jezik kroz razgovor i slušanje.

3. *Audio-vizualna metoda podučavanja* - temelji se na stvaranju svakodnevnih autentičnih situacija. Cilj ove metode je upotreba ciljnog jezika, a metoda prevođenja se odbija. Gramatičkim pravilima se ne daje prevelika pažnja, a fokus je na ponavljanju novog vokabulara, istovremenom slušanju i čitanju tekstova, te uvođenju vizuelnog prikaza jezika putem filma, pjesme i slično.

4. *Metoda komunikacijskog pristupa podučavanja* - značaj pridaje komunikacijskoj kompetenciji, a njen cilj je učenike na najbolji mogući način osposobiti za komunikaciju na stranom jeziku. Gramatika se ne izostavlja, ali se podučava u kontekstu komunikacijskih struktura.

Danas se ipak vjeruje da učenici strani jezik najlakše i najbrže usvajaju ako se nastava odvija što je više moguće na ciljnom jeziku. Pri tome je bitno naglasiti da za učenje stranog jezika uzrast učenika ne igra toliku ulogu koliko je važno da se zadovolje četiri ključne potrebe: da učenici budu izloženi ciljnom jeziku, da razumiju njegovo značenje, da razumiju njegovu formu i oblik, te da imaju priliku da ga upotrijebe.

Korištenje isključivo ciljnog jezika u nastavi sa učenicima manjeg uzrasta ili sa učenicima koji su početnici u učenju stranog jezika nije nemoguće, ali je potrebno da uvođenje novih jezičkih elemenata uvijek bude popraćeno odgovarajućom gestikom, mimikom ili

demonstracijom. Odnosno, da bi se razvila jezička kompetencija potrebno je da učenici budu izloženi ciljnom jeziku, ali da bi jezički elementi koji se podučavaju bili razumljivi potrebno je služiti se audio-vizuelnim metodama. Drugim riječima, kod svih onih elemenata jezika koji se mogu podučavati isključivo ciljnim jezikom, upotreba maternjeg jezika se može svesti na minimum ili čak izostaviti. Ali ipak je važno naglasiti da je u situacijama u kojima se učenicima objašnjava cilj nastavne jedinice, gramatika, proces izrade zadataka i slično, potrebno uključiti i maternji jezik. Odnosno, ciljni jezik na nastavi treba predstavljati ključno, a maternji jezik pomoćno sredstvo za komunikaciju.

Uspješno ovladavanje ciljnim jezikom podrazumijeva redovan rad na četiri jezične vještine: slušanje, čitanje, usmeno izražavanje i pisanje.

Slušanje igra veliku ulogu u procesu učenja stranog jezika, jer je nemoguće naučiti jezik, ako ga prije toga nemamo priliku čuti. Slušanje omogućava učenicima da uspješno savladaju strategije koje bi im pomogle u razumijevanju izloženog, razlikovanju bitnih od manje bitnih informacija i tretiranju onoga što čuju kao jednu cjelinu. Da bi učenici postali uspješni u slušanju potrebno je da nastavnik osmisli strategije za slušanje i vježbe u autentičnim situacijama – situacijama sa kojima bi se učenici mogli sresti i u stvarnom svijetu, van učionice. Slušanje se odvija isključivo na ciljnom jeziku, a svi elementi koji se prvi put uvode u nastavnu jedinicu trebaju biti popraćeni vizuelno. U suprotnom, nastavnik će osjetiti potrebu da se osloni na maternji jezik učenika.

Kako bi *čitanje* bilo učinkovito nastavnici se trebaju poslužiti sljedećim strategijama: koristiti naslove i slike kako bi se pospješilo razumijevanje teksta, objasniti značenje riječi na osnovu konteksta i slično. U slučajevima gdje se od učenika očekuje da u kratkom vremenskom periodu pročitaju duži tekst, nastavnik ih može uvesti u metodu *skimming and scanning*. Maternji jezik u čitanju igra zanemarljivu ulogu i nastavna jedinica se najčešće uspješno može odraditi i bez njegove veće upotrebe. Brojne strategije, poput brejnstorminga, parafraziranja i učenja ključnih riječi na prethodnim nastavnim jedinicama u velikoj mjeri pomažu proces čitanja. Ipak, nastavnik se može poslužiti maternjim jezikom u slučajevima kada učenici bezuspješno pokušavaju shvatiti značenje riječi iz konteksta, ili u slučajevima gdje bi prepoznavanje značenja riječi oduzimalo previše vremena i učenike sprečavalo u razumijevanju pročitanog.

Usmeno izražavanje igra ključnu ulogu u procesu učenja i podučavanja stranog jezika. Pred nastavnicima se uvijek nalazi težak zadatak osmišljanja najboljih nastavnih aktivnosti koje bi motivirale učenike da govore. Ipak, važno je naglasiti da se uspješnom aktivnošću može smatrati samo ona u kojoj su učenici motivirani da govore, u kojoj svi učenici podjednako govore i u kojoj je jezik kojima se učenici služe na nekom prihvatljivom nivou. Maternji jezik u usmenom izražavanju igra veliku ulogu i najčešće se ne savjetuje njegovo potpuno isključivanje iz nastave, jer može doći do toga da interakcija između učenika bude kratka, izvještačena i neprirodna. Pored toga, postoji mogućnost da se slabiji učenici povuku i isključe iz učešća u nastavi. Učenicima treba ostaviti mogućnost korištenja maternjeg jezika i oni će se njime između sebe vjerovatno i koristiti, ali će ga isto tako koristiti kao potporu u situacijama u kojima se ne mogu snaći isključivim korištenjem ciljnog jezika. Bitno je naglasiti da prilikom usmenog izražavanja nastavnici imaju često običaj da svaku rečenicu izgovorenu na engleskom prevedu na maternji jezik. Nastavnici to najčešće rade iz najbolje namjere, kako bi se osigurali da je gradivo razumljivo i najslabijim učenicima, ali ipak je važno naglasiti da tom metodom nastavnici učenicima daju utisak da se od njih očekuje da razumiju svaku riječ. Nastavnici učenike trebaju ohrabriti da sami predvide značenje određenih riječi, te stvoriti ambijent u kojem su učenici maksimalno izloženi ciljnom jeziku stvarajući situacije koje podsjećaju na stvarni život.

Pisanje je jako korisno jer pomaže učenicima da se upoznaju sa pravopisom engleskog jezika, da usmeno naučene riječi iskoriste u pismenom izražavanju, ali i da bi obrađeno gradivo imali na papiru kako bi se lakše mogli pripremiti za testove. Prije nego što se učenicima dodijeli zadatak pisanja, nastavnik treba povesti računa da su učenici upoznati sa ciljem vježbe, te da riječi kojima se služe učenici razumiju i znaju napisati. Generalno se većina učenika lakše snalazi u zadacima pisanja nego u usmenom izražavanju, prvenstveno iz razloga što imaju mogućnost da razmisle o onome što žele iznijeti i time umanjuju početnu tremu. Ipak, nastavnik učenicima prije zadatka pisanja treba pojasniti strukturu rečenice u engleskom jeziku, postojanje riječi sa više gramatičkih funkcija, te skrenuti im pažnju na homofone. U slučajevima u kojima je maternji jezik učenika fonetski (piše se kako se izgovara) pisanje na engleskom jeziku se može učiniti kao jako zahtjevan zadatak. Nastavnik učenicima može olakšati objašnjavanjem pravila pisanja engleskog jezika.

Upotreba maternjeg jezika pri podučavanju engleskog jezika u navedenim situacijama predstavlja koristan alat koji učenicima omogućava da lakše usvoje nastavno gradivo. Ipak, nastavnici se ne trebaju previše oslanjati na maternji jezik, jer je učenicima koji uče engleski jezik kao prvi strani jezik učionica najčešće jedino mjesto gdje im se pruža mogućnost da slušaju i aktivno koriste engleski jezik.

2 ISTRAŽIVANJE

2.1. Predmet istraživanja

Uticaj maternjeg jezika na učenje i podučavanje engleskog jezika kao prvog stranog jezika je primjetan u svakodnevnoj nastavi. Taj uticaj nije uvijek nužno negativan, ali se nastavnici ipak susreću sa velikim izazovima kada je riječ o osmišljanju i pripremanju adekvatnih materijala i aktivnosti za primjenu u nastavi, kako bi učenicima proces učenja stranog jezika učinili lakšim i zanimljivijim.

Nastavnici širom svijeta su nesložni kada je riječ o ispravnoj količini upotrebe maternjeg jezika prilikom podučavanja stranog jezika, jer još uvijek nije u potpunosti jasno na koje elemente stranog jezika koji se uči i podučava maternji jezik najviše utiče.

Ovo istraživanje je nastalo upravo iz te potrebe da se nastavnicima i učenicima predstavi idealna mjera upotrebe maternjeg jezika u nastavi i otkrije na koje elemente prvog stranog jezika maternji jezik ima najveći uticaj.

2.2. Hipoteze

H1: Maternji jezik znatno utiče na usvajanje gramatike, vokabulara, izgovora i pravopisa engleskog jezika.

H2: Nemogućnost razdvajanja maternjeg jezika od ciljnog jezika znatno utiče na nastanak grešaka.

H3: Maternji jezik najviše utiče na one elemente u engleskom jeziku kao prvom stranom jeziku, koji nisu zajednički za ta dva jezika.

H4: Iako se najveći dio časa treba odvijati na ciljnom jeziku, maternji jezik u nekim elementima podučavanja igra ključnu ulogu.

2.3. Cilj istraživanja

Cilj ovog istraživanja je otkriti u kojoj mjeri maternji jezik utiče na proces učenja i podučavanja engleskog jezika kao prvog stranog jezika.

2.4. Metoda istraživanja i mjerni instrument

Metoda korištena u ovom radu je kvantitativno istraživanje, a mjerni instrument je anketa po Likertovoj skali od tri tačke.

Prilikom istraživanja su korištene dvije ankete. Obje ankete su sažete na tri strane i sastavljene od četiri pitanja. Korištene ankete su samostalno dizajnirane, odnosno prilikom izrade pitanja nisu korišteni već postojeći modeli.

Kod svakog pitanja su ispitanicima ponuđeni mogući odgovori, rangirani po jačini: nimalo, malo i mnogo.

2.5. Istraživačka pitanja

1. U kojoj mjeri maternji jezik utiče na gramatiku, vokabular, izgovor i pravopis engleskog jezika?
2. Koje od ponuđenih situacija smatrate ključnim za uticaj maternjeg jezika na proces učenja engleskog jezika?
3. U kojoj mjeri maternji jezik utiče na učenje ponuđenih jezičkih elemenata?
4. U kojim od navedenih situacija smatrate da bi maternji jezik pomogao u odvijanju nastave i usvajanju nastavnog gradiva?

2.6. Ispitanici

Ispitanici su 97 učenika privatne škole stranih jezika, uzrasta od 9 do 15 godina, čiji je maternji jezik bosanski jezik, a koji engleski jezik uče kao prvi strani jezik.

Upitnik je obuhvatio i 10 nastavnika engleskog jezika, od 25 do 37 godina starosti. Svi nastavnici su uposlenici iste privatne škole.

Svi učenici i nastavnici su se izjasnili za bosanski jezik kao maternji jezik.

Ispitani učenici engleski jezik uče kao prvi strani jezik, a ispitani nastavnici su jednopredmetni nastavnici koji podučavaju isključivo engleski jezik.

2.7. Provedba istraživanja

Anketni upitnik je rađen anonimno u vremenskom razdoblju od 12.5. do 16.5.2018. godine., predviđeni vremenski period za popunjavanje upitnika je bio 10 minuta.

2.8. Rezultati istraživanja

Tabele 1 i 2 prikazuju rezultate ankete na pitanje:

* Za učenike: *U kojoj mjeri utiče Vaš maternji jezik na Vaše usvajanje gramatike, vokabulara, izgovora i pravopisa engleskog jezika?*

	Ukupan broj ispitanika	Odgovor Nimalo	Odgovor Malo	Odgovor Mnogo
Gramatika	97	13	24	60
Vokabular	97	21	18	58
Izgovor	97	18	26	53
Pravopis	97	7	31	59

Tabela 1

Uticaj maternjeg jezika na gramatiku, vokabular, izgovor i pravopis engleskog jezika iz perspektive učenika

Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da učenici uticaj maternjeg jezika primijete prilikom učenja gramatike, vokabulara, pravopisa i u izgovoru engleskog jezika.

Najveći postotak učenika (61,9%) smatra da maternji jezik mnogo utiče na usvajanje *gramatike*, 24,7% smatra da je uticaj mali, a 13,4% smatra da uticaja nema.

59,8% učenika smatra da maternji jezik mnogo utiče na usvajanje *vokabulara*, 18,6% smatra da je uticaj mali, a čak 21,6% smatra da uticaja maternjeg jezika nema.

Kada je riječ o *izgovoru*, najmanji postotak učenika (54,6%) smatra da maternji jezik mnogo utiče na izgovor engleskog jezika, njih 26,8% smatra da je uticaj mali, a 18,6% smatra da uticaj nije prisutan.

60,8% učenika smatra da maternji jezik mnogo utiče na *pravopis* engleskog jezika, a samo 7,21% smatra da uticaja nema.

* Za nastavnike: U kojoj mjeri utiče maternji jezik Vaših učenika na njihovo usvajanje gramatike, vokabulara, izgovora i pravopisa engleskog jezika?

	Ukupan broj ispitanika	Odgovor Nimalo	Odgovor Malo	Odgovor Mnogo
Gramatika	10	0	3	7
Vokabular	10	0	2	8
Izgovor	10	0	4	6
Pravopis	10	0	2	8

Tabela 2

Uticaj maternjeg jezika na gramatiku, vokabular, izgovor i pravopis engleskog jezika iz perspektive nastavnika

Nastavnici engleskog jezika su se složili oko pitanja da je uticaj maternjeg jezika kod učenika primjetan kako u procesu učenja gramatike, tako i u procesu učenja vokabulara, izgovora i pravopisa. Odnosno, nijedan nastavnik ne smatra da u ova četiri segmenta uticaj nije prisutan, te se nijedan od nastavnika nije odlučio za odgovor „nimalo“.

70% nastavnika smatra da maternji jezik mnogo utiče na usvajanje *gramatike* engleskog jezika, a njih 30% smatra da je uticaj mali.

Kada je riječ o *vokabularu* i *pravopisu*, podjednak broj nastavnika (80%) se izjasnio kako smatra da maternji jezik mnogo utiče na njihovo usvajanje. 20% nastavnika ipak smatra da je uticaj prisutan u maloj mjeri.

Najveće neslaganje se može primijetiti kada je riječ o *izgovoru*, gdje se 60% nastavnika izjasnilo kako smatra da je uticaj maternjeg jezika veliki, a njih čak 40% smatra da je uticaj prisutan u maloj količini.

Tabele 3 i 4 prikazuju rezultate ankete na pitanje:

* Za učenike: *Koje od ponuđenih situacija smatrate ključnim za uticaj Vašeg maternjeg jezika na proces učenja engleskog jezika?*

	Ukupan broj ispitanika	Odgovor Nimalo	Odgovor Malo	Odgovor Mnogo
Izražavanje na engleskom jeziku bez pripreme	97	15	14	68
Pretpostavljanje značenja riječi iz konteksta	97	19	27	51
Razmišljanje na maternjem jeziku prilikom upotrebe stranog jezika	97	13	25	59
Korištenje dvojezičnih rječnika	97	26	34	37

Tabela 3
Razlozi nastanka grešaka prilikom učenja i upotrebe engleskog jezika iz perspektive učenika

70,1% učenika smatra da maternji jezik mnogo utiče na situacije u kojima se od njih očekuje da se *bez pripreme izražavaju na engleskom jeziku*.

Veliki broj učenika (njih 60,8%) veliki uticaj primijeti kada *razmišljaju na maternjem jeziku prilikom upotrebe engleskog jezika*, a njih 52,6% veliki uticaj primijeti kada se od njih očekuje da *pretpostave značenje riječi iz konteksta*,

Ipak, važno je naglasiti da je kod pitanja o *upotrebi dvojezičnih rječnika* postojalo najveće neslaganje među učenicima, gdje se 38,1% učenika izjasnilo kako smatra da je uticaj maternjeg jezika veliki, 35,1% da je uticaj mali, a čak 26,8% da uticaj uopšte nije prisutan.

* Za nastavnike: *Koje od ponuđenih situacija smatrate ključnim za uticaj koji maternji jezik Vaših učenika ima na proces učenja engleskog jezika?*

	Ukupan broj ispitanika	Odgovor Nimalo	Odgovor Malo	Odgovor Mnogo
Izražavanje na engleskom jeziku bez pripreme	10	0	3	7
Pretpostavljanje značenja riječi iz konteksta	10	0	3	7
Razmišljanje na maternjem jeziku prilikom upotrebe stranog jezika	10	0	0	10
Korištenje dvojezičnih rječnika	10	0	5	5

Tabela 4

Razlozi nastanka grešaka prilikom učenja i upotrebe engleskog jezika iz perspektive nastavnika

Svi nastavnici (100%) su se složili da je maternji jezik mnogo prisutan u situacijama u kojima *učenici razmišljaju na maternjem jeziku dok koriste engleski jezik.*

70% nastavnika smatra da maternji jezik mnogo utiče na *izražavanje učenika na engleskom jeziku bez pripreme i na pretpostavljanje značenja riječi iz konteksta.* U oba slučaja samo 30% nastavnika smatra da maternji jezik ima mali uticaj.

Najveće neslaganje je ipak primjetno kod pitanja o *korištenju dvojezičnih rječnika*, gdje se podjednak broj nastavnika (50%) izjasnio kako maternji jezik malo utiče na ciljni jezik, a isti broj nastavnika (50%) kako maternji jezik mnogo utiče na ciljni jezik.

Tabele 5 i 6 prikazuju rezultate ankete na pitanje:

* *Za učenike: U kojoj mjeri Vaš maternji jezik utiče na učenje ponuđenih jezičkih elemenata?*

	Ukupan broj ispitanika	Odgovor Nimalo	Odgovor Malo	Odgovor Mnogo
Glagolska vremena	97	7	23	67
Pasivne rečenice	97	4	18	75
Članovi	97	6	13	78
Struktura rečenice	97	12	31	54
Učenje riječi poput „dessert” i „desert”	97	11	34	52
Učenje homofona poput „sea” i „see”	97	9	33	55
Učenje riječi sa više gramatičkih funkcija	97	21	37	39

Tabela 5

Izvori nastanka grešaka u procesu učenja engleskog jezika iz perspektive učenika

Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da najveći broj učenika (80,4%) smatra da se uticaj maternjeg jezika mnogo primijeti prilikom učenja *članova*. Veoma mali broj učenika smatra da je uticaj mali (13,4%) ili da uticaj uopšte ne postoji (6,2%)

Veliki broj učenika (čak 77,3%) smatra da maternji jezik mnogo utiče na usvajanje *pasiva*. Samo 4,1% ispitanih učenika smatra da uticaj u ovom slučaju nije prisutan.

Na trećem mjestu se nalaze *glagolska vremena*, za koje 69,1% učenika smatra da su izloženi velikom uticaju maternjeg jezika. Zanimljiv broj učenika smatra da je uticaj maternjeg jezika na *glagolska vremena* mali (23,7%) dok samo 7,2% smatra da uticaja nema.

Kada je riječ o *strukturi rečenice*, učenju *riječi poput „dessert” i „desert”*, te učenju *homofona*, preko 50% učenika smatra da je primjetan veliki uticaj maternjeg jezika. Ipak, veliki broj njih (oko 50% za sva tri pitanja pojedinačno) smatra da je uticaj maternjeg jezika mali.

Zanimljivo je da je kod *riječi sa više gramatičkih funkcija* izraženo najveće neslaganje, gdje 40,2% učenika smatra da je prisutan veliki uticaj, a njih 38,1% da je prisutan mali uticaj.

* Za nastavnike: U kojoj mjeri maternji jezik kod Vaših učenika utiče na učenje ponuđenih jezičkih elemenata?

	Ukupan broj ispitanika	Odgovor Nimalo	Odgovor Malo	Odgovor Mnogo
Glagolska vremena	10	0	0	10
Pasivne rečenice	10	0	0	10
Članovi	10	0	2	8
Struktura rečenice	10	0	0	10
Učenje riječi poput „dessert” i „desert”	10	0	4	6
Učenje homofona poput „sea” i „see”	10	0	3	7
Učenje riječi sa više gramatičkih funkcija	10	0	3	7

Tabela 6

Izvori nastanka grešaka u procesu učenja engleskog jezika iz perspektive nastavnika

Svi nastavnici (100%) smatraju da maternji jezik mnogo utiče na učenje *glagolskih vremena, pasivnih rečenica i strukture rečenice*.

80% nastavnika smatra da maternji jezik utiče na usvajanje *članova*, dok 20% nastavnika smatra da je uticaj mali.

Podjednak broj nastavnika (70%) smatra da maternji jezik mnogo utiče na učenje *homofona i riječi sa više gramatičkih funkcija*, a njih 30% smatra da je uticaj u oba slučaja mali.

Najveće neslaganje se može primijetiti kod učenja *riječi poput „dessert” i „desert”*, gdje 60% nastavnika smatra da je uticaj maternjeg jezika veliki, a čak 40% smatra da je uticaj mali.

Tabele 7 i 8 prikazuju rezultate ankete na pitanje:

** Za učenike: U kojim od navedenih situacija smatrate da bi maternji jezik pomogao u odvijanju nastave i usvajanju nastavnog gradiva?*

	Ukupan broj ispitanika	Odgovor Nimalo	Odgovor Malo	Odgovor Mnogo
Uvod u cilj nastavne jedinice	97	54	25	18
Upoznavanje sa narednom nastavnom aktivnošću	97	27	59	11
Objašnjavanje značenja riječi i fraza	97	18	29	50
Objašnjavanje gramatike	97	7	23	67
Postavljanje pitanja	97	41	32	24
Davanje uputa o izradi nastavnih zadataka	97	15	31	51
Ocjenjivanje i davanje povratnih informacija	97	13	18	66
Vježbe usmenog izražavanja	97	16	62	19

Tabela 7
Uloga i upotreba maternjeg jezika u nastavi
iz perspektive učenika

Na osnovu dobijenih rezultata možemo zaključiti da veliki broj učenika smatra da bi upotreba maternjeg jezika u pojedinim situacijama znatno olakšala odvijanje nastave i usvajanje predviđenog gradiva.

Najveći broj učenika (69,07%) smatra da bi upotreba maternjeg jezika mnogo pomogla prilikom *objašnjavanja gramatike*, njih 68,04% smatra da bi maternji jezik mnogo pomogao *u ocjenjivanju i davanju povratnih informacija*, 52,57% učenika vjeruje da bi maternji jezik mnogo pomogao prilikom *davanja uputa o izradi nastavnih zadataka*.

Ipak, bitno je naglasiti da učenici smatraju da postoje situacije u toku nastave u kojima maternji jezik nije od velike pomoći. Tako da 63,91% učenika vjeruje da upotreba maternjeg jezika malo pomaže *u vježbama usmenog izražavanja*, a njih 60,82% smatra da maternji jezik malo pomaže *pri upoznavanju sa narednom nastavnom aktivnošću*.

Također postoje i situacije u kojima učenici ne vide korist upotrebe maternjeg jezika. Tako da 42,26% učenika smatra da maternji jezik nimalo ne pomaže u situacijama u kojima

nastavnik *postavlja pitanja*, a čak 55,67% učenika smatra da maternji jezik nimalo ne pomaže u situacijama kada ih nastavnik uvodi u *cilj nastavne jedinice*.

* *Za nastavnike: U kojim od navedenih situacija smatrate da bi maternji jezik pomogao u odvijanju nastave i usvajanju nastavnog gradiva?*

	Ukupan broj ispitanika	Odgovor Nimalo	Odgovor Malo	Odgovor Mnogo
Uvod u cilj nastavne jedinice	10	2	7	1
Upoznavanje sa narednom nastavnom aktivnošću	10	1	8	1
Objašnjavanje značenja riječi i fraza	10	0	5	5
Objašnjavanje gramatike	10	0	2	8
Postavljanje pitanja	10	6	3	1
Davanje uputa o izradi nastavnih zadataka	10	0	3	7
Ocjenjivanje i davanje povratnih informacija	10	0	2	8
Vježbe usmenog izražavanja	10	4	5	1

Tabela 8

Uloga i upotreba maternjeg jezika u nastavi iz perspektive nastavnika

Na osnovu dobijenih odgovora možemo zaključiti da i nastavnici, kao i učenici, smatraju da postoje određene situacije u nastavi u kojima maternji jezik može olakšati proces učenja engleskog jezika.

Najveći broj nastavnika (80%) smatra da maternji jezik mnogo pomaže pri *objašnjavanju gramatike* i prilikom *ocjenjivanja i davanja povratnih informacija*. Ostalih 20% smatra da upotreba maternjeg jezika u ovim situacijama može malo pomoći.

70% nastavnika smatra da maternji jezik malo pomaže prilikom davanja uputa o *izradi nastavnih zadataka*.

Najveće neslaganje primjetno je u pitanju koje se odnosilo na *objašnjavanje značenja riječi i fraza*, gdje podjednak broj nastavnika (50%) smatra da maternji jezik malo odnosno mnogo pomaže.

Također su zanimljivi odgovori na pitanje o vježbama usmenog izražavanja, gdje 50% nastavnika smatra da maternji jezik može pomoći u maloj mjeri, a čak 40% ne vidi nikakvu korist od upotrebe maternjeg jezika.

2.9. Diskusija

Kada je riječ o gramatici, vokabularu, izgovoru i pravopisu engleskog jezika, i nastavnici i učenici su se izjasnili da je uticaj maternjeg jezika jako prisutan.

Time je potvrđena hipoteza da maternji jezik znatno utiče na usvajanje gramatike, vokabulara, izgovora i pravopisa engleskog jezika.

Najveći broj učenika i nastavnika smatra da se uticaj maternjeg jezika na nastanak grešaka odgleda u situacijama u kojima se od učenika očekuje da razgovaraju na engleskom jeziku bez pripreme, kada učenici pretpostavljaju značenje riječi iz konteksta, te kada prilikom upotrebe engleskog jezika razmišljaju na maternjem (bosanskom jeziku), odnosno kada se služe metodom direktnog prevođenja. Time je potvrđena i druga hipoteza koja glasi da nemogućnost razdvajanja maternjeg jezika od ciljnog jezika znatno utiče na nastanak grešaka.

U trećem pitanju se od ispitanika očekivalo da navedu u kojoj mjeri maternji jezik utiče na učenje ponuđenih jezičkih elemenata. Procentualno se najveći broj i učenika i nastavnika složio da je uticaj maternjeg jezika primjetan u svim ponuđenim jezičkim elementima, a naročito kada je riječ o članovima i glagolskim vremenima. Ključna razlika leži u činjenici da su se svi nastavnici složili da nijedan od ponuđenih jezičkih elemenata nije pošteđen uticaja maternjeg jezika, dok se 21,64% učenika izjasnilo kako uticaj maternjeg jezika ne primijete prilikom učenja riječi sa više gramatičkih funkcija.

Time je potvrđena i treća hipoteza koja glasi da maternji jezik najviše utiče na one elemente u engleskom jeziku kao prvom stranom jeziku, koji nisu zajednički za ta dva jezika.

U četvrtom pitanju je cilj bio ispitati u kojim situacijama se upotreba maternjeg jezika može smatrati opravdanom, odnosno u kojim situacijama učenici i nastavnici smatraju da bi maternji jezik olakšao i pomogao odvajanje nastave i usvajanje nastavnog gradiva. U 50% ponuđenih situacija su se i učenici i nastavnici izjasnili da maternji jezik u velikoj mjeri pomaže proces odvijanja nastave i usvajanja nastavnog gradiva, čime je potvrđena i posljednja teza koja glasi da iako se najveći dio časa treba odvijati na ciljnom jeziku, maternji jezik u nekim elementima podučavanja igra ključnu ulogu.

ZAKLJUČAK

Dugo vremena su se ljudi interesovali za uticaj i ulogu maternjeg jezika na jezik koji se uči, a kako su se teorije o uticaju jezika smjenjivale, tako je i maternji jezik gubio i dobijao na važnosti. I dok se, na primjer, ranije smatralo da se strukture iz maternjeg jezika jednostavno prenose u ciljni jezik, novija saznanja ipak upućuju na međusobni uticaj maternjeg i stranog jezika.

Taj uticaj je danas uveliko primjetan i u nastavi. Većina nastavnika ali i učenika se slaže sa tim da je uticaj maternjeg jezika jako prisutan prilikom učenja vokabulara, gramatike, izgovora i pravopisa engleskog jezika. Razlog tome je prvenstveno nemogućnost učenika da razdvoje maternji jezik od ciljnog jezika i obratno. Jer ljudi po prirodi, kada god se suoče sa nečim novim, svjesno ili nesvjesno traže sličnosti i prave poređenja sa onim što im je već poznato. A zadatak nastavnika je da taj međusobni uticaj iskoriste i pripreme adekvatne materijale i aktivnosti za primjenu u nastavi, kako bi učenicima proces učenja stranog jezika učinili lakšim i zanimljivijim. Drugim riječima, greške koje kod učenika nastanu prilikom učenja nastavnici trebaju koristiti kao smjernice za dalji rad, jer smo dokazali da maternji jezik najviše utiče upravo na one elemente u ciljnom jeziku koji se znatno razlikuju od onih u učenikovom maternjem jeziku.

Mi živimo u vremenu globalizacije, u vremenu u kojem se postepeno ukidaju ograničenja u protoku roba, ljudi i ideja među različitim državama i dijelovima svijeta. Globalizacija znatno utiče na jezike, jer omogućava različitim jezicima i kulturama da se šire. Ljudi širom svijeta osjećaju potrebu za učenjem novih jezika, a zadatak nastavnika je da im taj proces svojim stručnim znanjem olakšaju. Ipak, potrebno je naglasiti da globalizacija ima i negativan uticaj na jezike, jer dok se jedni jezici nevjerovatno brzo šire, dodatno dobijajući na popularnosti i dominantnosti, drugi dolaze u opasnost od istrebljenja.

Stoga raduje činjenica da se promijenio i odnos prema maternjem jeziku. Jer, kako smo prethodno spomenuli, maternji jezik ne predstavlja samo sistem znakova koji u učenikovom umu rade na procesu izražavanja i razumijevanja, već predstavlja i jezički medij koji povezuje zajednicu kojoj pojedinac pripada. Osim toga, maternji jezik doprinosi jačanju osjećaja pripadnosti i sigurnosti. Pitanje o idealnoj količini upotrebe maternjeg u

učenju i podučavanju stranog jezika uticalo je i na stvaranje brojnih metoda i stilova podučavanja, ali se na kraju opet nastavniku treba ostaviti mogućnost da sam odluči u kojim situacijama se treba poslužiti maternjim jezikom. Jer, iako nastavnici trebaju insistirati na tome da se najveći dio časa odvija na ciljnom jeziku, maternji jezik u nekim elementima podučavanja, poput uvođenja naredne nastavne jedinice ili objašnjavanja složenijih gramatičkih struktura, ipak igra ključnu ulogu i znatno olakšava usvajanje gradiva.

IZVORI

Cook, V. 2002. *Portraits of the L2 User*, Multilingual Matters

Corder, S.P. 1981. *Error Analysis and Interlanguage*, Oxford University Press

Lightbown, P.M., Spada, N. 2006. *How languages are learned*, Oxford University Press

McLaughling, B., 2012., *Second-Language Acquisition in Childhood: Volume 2. School-Age Children*, Second Edition, Psychology Press

Odlin, T. 1989. *Language Transfer: Cross-Linguistic Influence in Language Learning*, Cambridge University Press

Pinter, A. 2006. *Teaching Young Language Learners*, Oxford University Press

Ringbom, H. 1987. *The Role of the First Language in Foreign Language Learning*, Philadelphia, Multilingual Matters

Wyatt, R. 2012. *Check your English Vocabulary for IELTS*, Bloomsbury Publishing

Internetski izvori:

Ahangari, S., Dogolsara S., A., 2015. *Comparing the Effect of Using Monolingual versus Bilingual Dictionary on Iranian Intermediate EFL Learners' Vocabulary Learning*, English Language Teaching; Vol. 8, No. 6, <http://dx.doi.org/10.5539/elt.v8n6p141>

Bergovec, M., *Leksički pristup u nastavi stranih jezika s posebnim osvrtom na Hrvatski*, http://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=32528

James, C. *Što je Kontrastivna analiza?* (Prevod iz djela: *Contrastive Analysis*, Longman Group Ltd., 1980., str. 1-10.) <https://hrcak.srce.hr/file/121504>

Lennon, P., *Contrastive Analysis, Error Analysis, Interlanguage*, <http://wwwhomes.uni-bielefeld.de/sgramley/CA-ErrorAnalysis-Interlang-Lennon.pdf>

Sriprabha, M., 2015. *A Study On Mother Tongue Influence in English Communication*, AcademicresearchJournals, Vol. 3(11), pp. 296-300,

<https://www.academicresearchjournals.org/IJELC/PDF/2015/December/Sriprabha.pdf>

Tarone, E., 2006. *Interlanguage*, Elsevier Ltd., pp. 747-752,

<http://socling.genlingnw.ru/files/ya/interlanguage%20Tarone.PDF>

Touchie, H. Y., 1968. *Second Language Learning Errors Their Types, Causes and Treatment*, *JALT Journal*, Volume 8, http://jalt-publications.org/sites/default/files/pdf-article/art5_8.pdf

DODACI

ANKETNI UPITNIK (1) ZA UČENIKE (UZRASTA OD 9 DO 15 GODINA) ČIJI JE PRVI STRANI JEZIK ENGLESKI JEZIK.

Dragi učenici,

pred vama se nalazi anketni upitnik koji će biti korišten u svrhu izrade završnog magistarskog rada na temu „Uloga i uticaj maternjeg jezika pri učenju i podučavanju engleskog jezika“.

Upitnik obuhvata četiri pitanja, a vaš zadatak je da s obzirom na svoje slaganje ili neslaganje sa tvrdnjama označite jedan od tri odgovora na Likertovoj skali. Ponuđeni odgovori su rangirani po jačini i glase: nimalo, malo i mnogo.

U obzir će se uzeti samo ona pitanja gdje je izabran **jedan** od moguća tri odgovora. U nastavku slijedi primjer:

ISPRAVNO ✓

NEISPRAVNO ✗

Nimalo	Malo	Mnogo	Nimalo	Malo	Mnogo
○	●	○	○	●	●

Predviđeno vrijeme za ispunjavanje ankete je 10 minuta. Ukoliko završite prije predviđenog vremena, molimo vas da ne ustajete i ne ometate ostale učenike. Upitnici će biti pokupljeni nakon isteka predviđenog vremena.

Vaši odgovori će biti upotrijebljeni isključivo u istraživačke svrhe, te je anonimnost i povjerljivost zagarantovana.

Hvala na saradnji i sudjelovanju!

1. U kojoj mjeri utiče Vaš maternji jezik na Vaše usvajanje gramatike, vokabulara, izgovora i pravopisa engleskog jezika?

Gramatika	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Vokabular	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Izgovor	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Pravopis	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐

2. Koje od ponuđenih situacija smatrate ključnim za uticaj Vašeg maternjeg jezika na proces učenja engleskog jezika?

Izražavanje na engleskom jeziku bez pripreme	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Pretpostavljanje značenja riječi iz konteksta	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Razmišljanje na maternjem jeziku prilikom upotrebe stranog jezika	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Korištenje dvojezičnih rječnika	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐

3. U kojoj mjeri Vaš maternji jezik utiče na učenje ponuđenih jezičkih elemenata?

Glagolska vremena	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Pasivne rečenice	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Članovi	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Struktura rečenice	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Učenje riječi poput „dessert" i „desert"	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Učenje homofona poput „sea" i „see"	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Učenje riječi sa više gramatičkih funkcija	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐

4. U kojim od navedenih situacija smatrate da bi maternji jezik pomogao u odvijanju nastave i usvajanju nastavnog gradiva?

Uvod u cilj nastavne jedinice	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Upoznavanje sa narednom nastavnom aktivnošću	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Objašnjavanje značenja riječi i fraza	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Objašnjavanje gramatike	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Postavljanje pitanja	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Davanje uputa o izradi nastavnih zadataka	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Ocjenjivanje i davanje povratnih informacija	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Vježbe usmenog izražavanja	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐

ANKETNI UPITNIK (2) ZA NASTAVNIKE ENGLESKOG JEZIKA

Poštovani,

pred Vama se nalazi anketni upitnik koji će biti korišten u svrhu izrade završnog magistarskog rada na temu „Uloga i uticaj maternjeg jezika pri učenju i podučavanju engleskog jezika“.

Upitnik obuhvata četiri pitanja, a Vaš zadatak je da s obzirom na svoje slaganje ili neslaganje sa tvrdnjama označite jedan od tri odgovora na Likertovoj skali. Ponuđeni odgovori su rangirani po jačini i glase: nimalo, malo i mnogo.

U obzir će se uzeti samo ona pitanja gdje je izabran **jedan** od moguća tri odgovora. U nastavku slijedi primjer:

ISPRAVNO ✓

NEISPRAVNO ✗

Nimalo	Malo	Mnogo	Nimalo	Malo	Mnogo
☐	☐	☐	☐	☐	☐

Predviđeno vrijeme za ispunjavanje ankete je 10 minuta. Ukoliko završite prije predviđenog vremena, molimo Vas za strpljenje. Upitnici će biti pokupljeni nakon isteka predviđenog vremena.

Vaši odgovori će biti upotrijebljeni isključivo u istraživačke svrhe, te je anonimnost i povjerljivost zagarantovana.

Hvala na saradnji i sudjelovanju!

1. U kojoj mjeri utiče maternji jezik Vaših učenika na njihovo usvajanje gramatike, vokabulara, izgovora i pravopisa engleskog jezika?

Gramatika	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Vokabular	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Izgovor	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Pravopis	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐

2. Koje od ponuđenih situacija smatrate ključnim za uticaj koji maternji jezik Vaših učenika ima na proces učenja engleskog jezika?

Izražavanje na engleskom jeziku bez pripreme	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Pretpostavljanje značenja riječi iz konteksta	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Razmišljanje na maternjem jeziku prilikom upotrebe stranog jezika	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Korištenje dvojezičnih rječnika	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐

3. U kojoj mjeri maternji jezik kod Vaših učenika utiče na učenje ponuđenih jezičkih elemenata?

Glagolska vremena	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Pasivne rečenice	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Članovi	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Struktura rečenice	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Učenje riječi poput „dessert" i „desert"	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Učenje homofona poput „sea" i „see"	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Učenje riječi sa više gramatičkih funkcija	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐

4. U kojim od navedenih situacija smatrate da bi maternji jezik pomogao u odvijanju nastave i usvajanju nastavnog gradiva?

Uvod u cilj nastavne jedinice	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Upoznavanje sa narednom nastavnom aktivnošću	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Objašnjavanje značenja riječi i fraza	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Objašnjavanje gramatike	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Postavljanje pitanja	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Davanje uputa o izradi nastavnih zadataka	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Ocjenjivanje i davanje povratnih informacija	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐
Vježbe usmenog izražavanja	Nimalo ☐	Malo ☐	Mnogo ☐